

A AFIRMACIÓN¹

*A meus pais e avós,
fontes inesgotables de sabedoría lingüística.*

DELIO GARCÍA REPRESAS
Instituto da Lingua Galega

1. Limiar: obxectivos e metodoloxía

O presente estudio intenta ser unha achega á descrición do subsistema afirmativo galego. O que procuraremos para iso será, dunha banda, a enumeración dos principais recursos expresivos, e, doutra, o establecemento dos seus significados de lingua.

Aínda que no seo dunha lingua perfectamente codificada e descrita nos seus usos o importante para o lingüista sexa a sistematización, quérese dicir, o aspecto semántico, no caso do galego, unha lingua aínda en fase de estandarización e con bastantes aspectos esenciais por describir, a primeira das tarefas apuntadas ten todo o seu interese².

A este respecto, abonda con ollar algún dos traballos cos que contamos sobre este campo (Álvarez/Monteagudo/Regueira, *Gramática Galega*, Galaxia, Vigo, 1986, 464-465) para comproba-la ausencia de procedementos afirmativos tan característicos do galego como poden ser: a *Dobre repetición verbal ou adverbial* (Ex: -¿El hai pan?, -Hai, hai), sometida moi frecuentemente a procesos de

¹ Este estudio forma parte dun traballo máis amplo que, co título de "Estudio da fala de Xinzo (Pontearas). Contribución á lingüística descrittiva do galego", estamos a preparar como Memoria de Licenciatura. Conste aquí o meu agradecemento a Francisco Fernández Rei, director do traballo, por tódolos azos recibidos. Agradezo tamén a Xosé Luís Regueira as súas observacións á primeira redacción do presente artigo.

² Lémbrese que, por cousa da nosa escasa tradición gramatical (debido a razóns de todos coñecidas), os estudos lingüísticos sobre o galego se atopan nunha fase predominantemente descrittiva (ou así tería que ser, outra cousa é que, na práctica, haxa moitas fronteiras que atender). Cómpre, pois, bulirmos neste terreo para poder entrar de cheo, con seguridade (quérese dicir, sen partir de datos falsos ou incompletos), na chamada lingüística explicativa.

focalización (Ex., e supoñendo a mesma pregunta: -Hai hai); a *Repetición verbal ou adverbial + Sintagma + Repetición verbal ou adverbial* (Ex: -Hai pan, hai); a *Repetición verbal en infinitivo + Repetición verbal* (Ex: -Haber, hai), do que, sen embargo, se fai mención de pasada nun apartado completamente distinto, ó analiza-los tipos de conexión sintáctica das construcións con infinitivo (p. 387); a secuencia *Pois + Repetición verbal ou adverbial* (Ex: -Pois hai); a forma *E mais si*, expresión bastante utilizada na nosa Literatura, ben explicada xa nalgún dos seus usos no *Diccionario* de Eladio Rodríguez e perfectamete viva na fala de hoxe; as expresións *iEntón!* ou *iE logo!*; etc. Ausencia, pois, de expresións típicas, e presenza, ó tempo, de formas como *Así é* ou, noutros traballos que no aspecto que nos ocupa son similares ó anterior (Fernández/Monteagudo/Navaza/Noia, *Lingua galega*, Xerais, Vigo, 1985, 242-244), *Por suposto*, que nós percibimos como pouco tradicionais e que xulgamos innecesarios nun campo en galego tan ricaz en signos como o que tratamos³.

A base de datos da que partimos é, no esencial, o resultado dun traballo de apaña de material lingüístico, realizado ó longo de varios anos, sobre a fala viva dunha zona moi concreta de Galicia, a parroquia de Xinzo, pertencente ó Concello de Pontearreas; coa arela, nembargantes, de facer máis exhaustiva a descrición, engadíronse diversas formas non documentadas na zona (todas elas figuran entre parénteses), algunhas das cales, cando se considerou que podía corresponder a unha "norma" distinta da galega, aparecerán marcadas cun asterisco⁴.

³ O apartado que a *Gramática* dedica á afirmación ten, aínda, outras eivas importantes: 1) Non dá conta dos valores semánticos, nin dos usos, dalgúñas das formas que cita (véxase o caso de *Pois si*); 2) Explica incorrectamente a expresión *Xaora* ó facela equivalente a "claro que si" (esta incorrección vémolala repetida en: Monteagudo Romero H./García Cancela X. (coords.), *Diccionario galego-castelán*, Galaxia, Vigo). Un informante avantaxado, Antón Santamarina, asegurounos que é perfectamente posible dicir *Xaora que non*, polo que debemos concluír que a forma *Xaora* ó único que fai é confirmar (ben dentro da afirmación, ben dentro da negación). Daquela, *Xaora* non é equivalente a "claro que si", senón simplemente a "claro".

⁴ Evidentemente, carecemos de toda autoridade para decidir sobre o que é ou non correcto. O único que tratamos, preocupados polo bo uso da nosa lingua, é de alertar ó lector sobre o uso (e abuso) de certas formas (alomenos bastante sospeitosas na nosa lingua, dada a abafante influencia do español) e facelo consciente da existencia doutras con seguridade enxebres; o único que, en definitiva, procuramos, é responder, na medida das nosas posibilidades, a esa demanda do público galego, que de cada vez en maior medida se detecta (¿quen, e aínda que nisto se mesturen varias cuestións, non escoitou un amigo queixarse sobre o "pouco galego a que soa" a lingua da TVG?), sobre a necesidade de estudos e referencias, non xa só ó sistema lingüístico do galego, senón

Intentáronse buscar sempre os valores de lingua de cada signo afirmativo (aínda que só ata un determinado nivel), os que permiten opor ese signo ós outros con que entra en relación no subsistema, á vez que permiten explica-los valores específicos que poden adquirir nos distintos contextos.

Se lle botamos unha ollada ó esquema de oposicións que amosamos ó resto do presente traballo, comprobaremos que a maior parte desas oposicións puideron establecerse en termos de +/-⁵. Os trazos pertinentes anteceditos pola forma [-] caracterizan as formas expresivas que o posúen como formas "non marcadas"⁶, quérese dicir, cun valor máis xeral, cunha maior "extensión", cás do seu correlato marcado, e, xa que logo, capaces de funcionaren coma estas. Dito doutro xeito, cando a oposición se estableza en termos de +/- é que a forma

tamén, e moi especialmente, á súa norma (o *Diccionario de dúbidas da lingua galega*, coordinado por B. Fernández Salgado, foi, a este respecto, un bo comezo).

⁵ Deste tipo de oposicións dise adoito que son as, por excelencia, neutralizables. Aínda que o tema da neutralización, por especialmente complexo, rebase as concretas finalidades do presente estudio, cómpre facer un mínimo comentario: Se temos en conta que as posibilidades de funcionamento na designación do termo neutro poden reducirse a tres: a) coma o contrario do termo intensivo, b) coma o termo intensivo, c) indiferente á distinción particular (só con referencia ó sema máis xeral), unicamente cabería falar de neutralización neste último caso. Pois ben, sobre o campo semántico da afirmación percibimos un comportamento contextual dos termos neutros que pode se-lo de a) ou o de b), pero non parece pertinente unha interpretación como c). Non hai, pois, no noso traballo, casos de neutralización. De tódolos xeitos, coidamos que a neutralización é un recurso explicativo que poderíamos evitar: Na oposición *Home/Muller*, coa que se soe exemplifica-lo concepto, no que o termo *Home* pode utilizarse para a indiferencia á distinción particular ([Varón]/[Femia]) e facer referencia só ó sema máis xeral ([Ser humano]), cabería unha dobre solución: a) considerar que en *Home* hai dous significantes que coinciden na expresión, con cadanseu significado: *Home*₁ 'Ser humano' (/Deus/Animal), *Home*₂ 'Varón' (/Muller) (García Gutiérrez, S., *Introducción a la Semántica Funcional*, Síntesis, Madrid, 1989, p. 135); b) afirmar que en *Home* hai un único significante cun único significado e dicir, simplemente, que posúe un valor máis xeral có seu termo opositivo muller. Pois ben, aínda situándomonos na alternativa dúas, poderíamos, como dicimos, prescindir ben prescindido da noción de neutralización (alomenos, tal como adoita entenderse, a nivel de sistema, e non a nivel de fala). En efecto, nesta perspectiva, e diante dun exemplo como: -O home é mortal, non figuraría haber atranco ningún en considerar que o funcionamento neste contexto do signo *Home* como indiferente á distinción particular de sexo, é un tipo de acepción máis do termo extensivo. No sistema, na lingua, na forma, a oposición termo extensivo/termo intensivo, existe sempre; no uso dese sistema, na fala, na substancia, esa oposición pode aparecer suspendida.

⁶ Utilizaremos de xeito sinónimo os calificativos de "non marcado", "extensivo", "negativo" ou "neutro", dunha banda, e os de "marcado", "intensivo" ou "positivo", doutra, da mesma maneira que fai E. Coseriu nos seus xa clásicos títulos: *Principios de semántica estructural*, Gredos, Madrid, 1977; *Gramática, semántica, universales*, Gredos, Madrid, 1978; *Lecciones de lingüística general*, Gredos, Madrid, 1981; traballos estes, por outra parte, que conteñen o aparato teórico fundamental no que se asenta o noso estudio.

non marcada abrangue a marcada, e pode aparecer en distintos contextos coa mesma "acepción" (que non significado) do seu correlato. Evidentemente, cantos menos trazos positivos teña unha forma, máis neutra será, e a súa capacidade extensiva aumentará (e viceversa)⁷.

Poñamos un exemplo: Diante dunha pregunta como: -¿El tes que ir a Santiago?, serían posibles, entre outras moitas, as respostas afirmativas: (a) -Teño, e (b) -E mais si. Como logo veremos, o significado de (a) posúe os trazos distintivos de [-Confirmación] (polo que se opón a unha serie de signos, entre os que se atopa *E mais si*) e de [-Enfatización] (polo que se opón a outros), mentres que o de (b), os semas de [+Confirmación] e [+Sorpresa]⁸. Pois ben, se isto son significados de lingua, as acepcións serían os valores semánticos que esas formas poden adquirir nos distintos contextos, valores que no caso de (a), forma non marcada, poderían ser: 1) o 'non confirmativo' (o contrario de *E mais si*), se a pregunta apuntada expresase incerteza; e 2) o 'confirmativo' (funcionando da mesma maneira ca *E mais si*), no contexto, un falar, de: -Ai, teño, non me lembraba. Repárese en que o proceso inverso non é posible: a forma (b), marcada, non pode funcionar como (a), e só pode aparecer contextualmente cos trazos positivos de confirmación e mais de sorpresa.

Nembargantes, haberá casos en que non se poida establece-la oposición en termos de +/- (este tipo de binarismo constúe, sen dúbida, unha metodoloxía descritiva extraordinariamente operativa, pero non convén forzalo, xa que, evidentemente, non tódolas relacións semánticas entre os signos dun campo poden reducirse a un único tipo, o da oposición extensional) pola imposibilidade de que determinada forma abranca os valores acepcionais do seu correlato.

Así, por exemplo, mentres un recurso como o da *Repetición verbal ou adverbial*, por estar incluído dentro do membro neutro da [-Expresión dalgún tipo de confirmación ou contradicción respecto do interlocutor], pode expresar acepcionalmente un valor de contradicción (-¿Non tes que ir a Santiago, non non?, -Teño); unha forma como *E mais si* é sempre confirmativa e nunca podería adquirir ese valor. Do mesmo xeito, tampouco unha forma de contradicción como *Si tal* podería funcionar como *E mais si*. A confirmación e maila contradicción son valores que se exclúen.

⁷ Coa existencia deste tipo de oposicións na lingua, o falante pode utiliza-los termos máis neutros para unha chea de valores acepcionais e rendibilizar ó máximo recursos como a entoación ou o propio coñecemento do contexto e a situación.

⁸ Para unha maior claridade expositiva, simplificamos algo a descrición dos trazos sémicos.

Na Semántica Funcional, adóitasele chamar ó primeiro tipo de oposición descrito (na que un termo pode estende-la súa designación cara ó seu correlato), "privativa"⁹. Polo contrario, cando cada membro engade un trazo semántico distinto, sen que ningún poida abrangue-lo outro, a oposición califícase como "equipolente", e pode ser binaria, como no último exemplo indicado, ou non: nós, por exemplo, describimos un tipo de oposición semántica equipolente trimembre no interior das formas confirmativas, xa que consideramos que se trata de tipos de confirmación cualitativamente diferentes. Non detectamos, sen embargo, no noso traballo, caso ningún de oposición "gradual", nome co que se coñece aquela oposición na que ámbolos termos engaden a mesma calidade pero en diferente grao.

Nalgunha ocasión repetiuse unha determinada forma expresiva en determinados grupos opositivos por considerar que se estaba diante dun caso de homonimia, quérese dicir, diante de signos distintos, coincidentes na expresión. O feito de que con algúns valores semánticos da forma existise unha relación directa cuns determinados signos, e, con outros valores, ese mesmo elemento (non fose posible incluílo no mesmo grupo senón que) entrase a formar parte dun paradigma diferente, levou, efectivamente, a considerar eses valores como pertencentes a un significado distinto.

Desta maneira, cuidamos, por exemplo, que na expresión *Pois si* hai dous signos distintos: a) *Pois si₁*, co sdo = [+Confirmación, +Acordo] (-¿Vés alá?, -Pois si = está ben); b) *Pois si₂*, co sdo = [+Contradicción] (-¿Non vés alá. Non non?¹⁰, -Pois si = si tal, vs. está ben).

Verbo de *Si*, como o que nos preocupou foi, fundamentalmente, o establecemento dos casos nos que o seu uso pode considerarse normal e en cales non, prescindiremos de falar de homonimia.

Para rematar, e antes de pasarmos á transcripción sobre o papel da rede de relacións existentes neste campo, dous apuntamentos finais:

⁹ Véxase Coseriu (1977: 224).

¹⁰ Aínda que optemos pola separación gráfica (criterio conservador da escritura), a pronuncia desta forma é [nonoŋ] ou [nonɔ], pero nunca [noŋ noŋ]. Trátase dunha expresión lingüística vivísima na fala de Pontearreas, zona na que existe unha perfecta oposición entre *Non si* (-¿Vas alá, non si?), en alternancia con *Non + Rep. verbal ou adverbial* (-¿Vai alá, non vai? ;), ámbalas dúas para a certeza afirmativa, e *Non non* (-¿Non vas alá, non non?), para a certeza negativa. Noutro lugar ("Tesouro vivo", *Faladeira*, 7, Irmanciños da fala, marzo 1991, 12-13) escribimos sobre as formas existentes e as relacións que se poden establecer nas marcas de certeza, dentro da interrogación polarizada.

1) Como se poderá observar, as oposicións están xerarquizadas. É isto, entre outras cousas, o que permite explicar que tanto *Pois si*₁ coma *Tamén + Pr. át. C. I de 2ª pª + o + digo*, posúan o trazo de [+Acordo], e que, sen embargo, se diferencien polo distinto nivel en que ese risco se atopa: no primeiro caso, debaixo da [Confirmación], no segundo, debaixo da [Certeza].

2) É seguro que aínda queden procedementos ben característicos de nosa lingua por explicitar (o feito de que incorporáramos algún deles ó noso traballo moi a última hora non deixa lugar a dúbidas) e mesmo, se cadra, algúns xeradores de nivel semántico opositivo (máis ou menos xeral), e, xa que logo, dobremente importantes.

2. As oposicións do sistema afirmativo

Como xa dixemos, ó resto deste artigo pódese ve-lo esquema de oposicións establecido no subsistema afirmativo, un esquema que, a partir deste momento, convén non perder de vista; pasemos á súa análise.

2.1. Procedementos de confirmación ou contradicción

1ª OPOSICION: +Expresión dalgún tipo de confirmación ou contradicción respecto do interlocutor / -Expresión dalgún tipo de confirmación ou contradicción respecto do interlocutor.

A primeira distinción que podemos realizar é, como se indica, entre aquelas formas ou mecanismos que expresan algún tipo de confirmación ou contradicción respecto do interlocutor, e aquelas outras que non necesariamente o fan.

2ª OPOSICION: De confirmación / De contradicción.

Con esta segunda oposición diferenciamos, dentro do anterior membro marcado, unhas formas que confirman e outras que contradín.

3ª OPOSICION: De entendemento / De acordo / De certeza.

No interior do grupo de formas confirmativas podemos establecer esta oposición trimembre, que separa os diversos tipos de confirmación.

Co trazo [De entendemento] caracterizamos formas que indican o entendemento por parte de quen as utiliza do que o interlocutor está a comunicar. Propiamente non funcionan como resposta a unha inte-

rrogativa. A afirmación consiste, simplemente, en lle confirmar ó noso interlocutor que entendemos o que está a falar¹¹. Ex.:

1. -¿Quere darlle algo á muller? Eu non sei se lle virá. Porque, Xesús do Souto, o fillo, estivo onte alí a facerme un choio, nantronte, (...), -Si. = xa, entendo.
2. -(...) porque, claro, eu non estaba para aturala a ela, nin (...), -Si, si.

4ª OPOSICION: + Coñecemento / -Coñecemento.

Facemos neste grupo unha distinción entre as formas que sinalan que o falante coñece xa o que o seu interlocutor está a dicir (*Eu ben sei*) e as que non expresan iso necesariamente (*Si, xa*).

1. -Apaixoname o coñecemento do galego e (...), -Eu ben sei, eu ben sei, pero ¿ata que punto te comprometerías por el?
2. -Tiñas que facer aquilo, -Eu ben sei, pero agora non podo.

Co trazo [De acordo], xebramos da ampla noción da confirmación, expresións como *Pois si*, *Está ben*. Como o risco sémico indica, estas formas sinalan o acordo do falante co seu interlocutor¹². Ex:

1. -Bótelle un osiño daqueles a señor Antón, se lle gusta, bótello, eu..., -Pois si, ala.
2. -Quería a esqueira, -Pois si.
3. -¿Vasme alá?, ¿pois si?
4. -¿Queres isto?, -Quero, pois si.
5. -Nada, iesta cunca hai que lavala, non hai máis!, -Pois está ben.
6. -Aí polas seis chamas por min, -Pois si.

Co trazo [De certeza] definimos unha serie de expresións que se as comparamos coas de [-Expresión dalgún tipo de confirmación ou contradicción], nas súas acepcións non extensivas, máis que apuntar á realidade extralingüística, apuntan á secuencia verbal emitida polo interlocutor¹³, da que se xulga o seu carácter de verdadeira ou falsa.

¹¹ Se lle chamamos confirmación ó 'Entendemento' é polo seguinte motivo: en todo acto de enunciación, no que un Emisor (E) lanza mensaxes a un Receptor (R), o normal é que ese (E) supoña, a priori, que o (R) está a seguir o que el fala, isto é, que está a capta-las súas mensaxes; e viceversa, que o (R) supoña que o seu interlocutor, o (E), ten a seguridade de que está a ser comprendido. Se, pola razón que sexa, o (R) sente a necesidade de afirmar que entende, esa afirmación posuirá un carácter necesariamente confirmativo.

¹² É de confirmación porque xorde como resposta a un enunciado no que se agarda unha contestación afirmativa (ou, iso é, alomenos, o que o falante percibe do seu interlocutor):

1. -¿Vés alá? (¿non si?), -Pois si.
2. -¿Vés alá? (¿acaso?), -Pois si, -Non, non, pregunto se tiñas pensado vir.

¹³ Iso explica que, diante dunha pregunta como: -¿El hai pan? (no que o falante exprese incerteza), non sexa pertinente unha resposta como: -Iso. E é, en definitiva, o que xustifica que, como exemplificou xa Antón Santamanina ("El adverbio gallego", *Verba*, 2, 1975, p. 76), as formas cos trazos [De confirmación, De certeza] non sexan quen de substituír, en tódolos contextos, as marcadas negativamente verbo dese risco,

Afírmase, xa que logo, manifestando a veracidade do dito polo interlocutor. Son formas que implican un "é certo".

5ª OPOSICION: + Sorpresa / -Sorpresa.

Son varios os trazos que nos permiten operar no grupo de formas [De certeza]. Xerarquicamente, o primeiro deles é a sorpresa. O risco [+Sorpresa] sérvenos para caracteriza-la expresión *E mais si* fronte a tódalas demais do grupo, que, só acepcionalmente, poden posuír ese risco¹⁴. Ex.

1. -Había que facer aquilo, -Ai, e mais si.
2. -Mira, un burro que voa, -E mais si.
3. -Paréceme que está aí, -E mais si que está.

6ª OPOSICION: + Acordo / -Acordo.

O risco [+Acordo] permítenos individualizar, dentro do paradigma de formas coa noción [De certeza], outra expresión lingüística moi enxebre: *Tamén + Pr. át. C. I de 2ª pª + o + digo*:

1. -¿Por que non fas da outra maneira?, -Bo, tamén cho digo.
2. -¿Non sei que andará a facer desta hora na discoteca?, -Tamén cho digo, non sei que andará a facer.
3. -Temos que nos comprometer máis un pouco, -Tamén volo digo.

7ª OPOSICION: + Exactitude / -Exactitude.

Distinguímos tamén entre aqueles signos que confirman a veracidade do dito polo interlocutor insistindo na súa exactitude (*Repetición verbal ou adverbial + Mesmo, Acabouse, iso, etc.*), dos que non necesariamente o fan.

nuns casos porque significarían cousas distintas, e, noutros, porque resultarían incomprendibles:

- ¿Vés?: 1) -Vou, 2) -Así é ("vou").
- ¿Non vés?: 1) -Vou, 2) -Así é ("non vou").
- ¿Vés ou non?: 1) -Vou, 2) -Non, 3) -*Así é.

¹⁴ Eladio Rodríguez refírese a esta expresión no seu *Diccionario*, dicindo que: "...denota que uno se acuerda de lo que ya tenía olvidado, y demuestra que no repara en algo a que no daba importancia". Aínda que o caso por el citado sexa moi frecuente na fala, diante do posible risco de lingua [+Lembranza], ou algo polo xeito, que podería deducirse do seu comentario, queremos mellor o de [+Sorpresa], que, amais de dar conta dos citados, permite explicar outros usos nos que non se pode dicir que se lembren (coma dicir, nos exemplos 2 ou 3). A propósito disto, gustaríame apuntar aquí unha anécdota, transmitida por un bo amigo, paisano meu de Parada (barrio de Xinzo): Disque cando, pouco antes da sanguíñenta conquista de América, dende unha das naos alguén alertou: "-¡Tierra a la vista!", o vixía, que era galego, berrou algo que, dende entón, se utilizaría como nome dunha illa americana: "-¡E mais si!"

1. -Colle graxa esta campá de fume, -Colle mesmo¹⁵.
2. -Tes que ir alá, -Teño mesmo.
3. -Tiñas que lle escribir a teu irmán, -É que tiña mesmo.
4. -A xouba despois hom, cómelle unha roda de pescadilla, -Acabouse¹⁶, cóme-lle algo hom. (Dirixíndose ámbolos falantes a unha terceira persoa).
5. -(Cristovo): Olalla, coído que o que Xacobe quere dicir é que, sen estar aínda a prol da fusión política do nacionalismo de esquerdas, considera urxente unha coalición electoral, -(Xacobe): Acabouse.
6. -A el os cinco millóns non hai quen llos tire, -Pois acabouse.
7. -Non, non. As patacas dixo el que llas daba. Vostede agora fala con el, -Iso. (Dirixíndose ámbolos falantes a unha terceira persoa)
8. -Estou que non me revolvo, -Bo, pero non te revolves porque non podes, ivaia!, -Pois iso, pois iso¹⁷.
9. -Tiñas que mercar máis pan, -Pois iso, pero non sei onde vai a carteira.

8ª OPOSICION: + Evidencia / -Evidencia.

Con este trazo da [+Evidencia] podemos individualizar unha serie de expresións (*Claro, Xaora*), fronte a outras máis neutras (*Rep. verbal ou adverbial*, etc.). Ex:

1. -¿Que queres, que me deite xa?, -Pois claro.
2. -¿Vai vir Miguel, non vai?, -Claro, e non sei que lle dar de comer.
3. -¿Foi a feira, Sr. Antón?, -Xaora que fun.
4. -¿E vostede coñecía ó Santiago?, -Home, xaora; eramos case veciños¹⁸.

9ª OPOSICION: + Enfatización / -Enfatización.

Dentro das que resultan se-las formas máis neutras da confirmación de certeza, isto é, as que aparecen marcadas negativamente verbo dos riscos anteriores, podemos facer unha ulterior distinción entre as que engaden unha enfatización (*Abofé, Abofellas, De certo*), e

¹⁵ Se a secuencia lingüística de que pode ser resposta este procedemento é unha declarativa negativa ou unha interrogativa cun claro sentido negativo (nesta última modalidade oracional non abonda, como se sabe, a existencia dun predicado negativo), a repetición toma o verbo negativo; deste xeito, diante de secuencias do tipo: -Non hai pan, ou, -¿Non hai pan, non non?, non sería posible unha resposta como: -*Hai mesmo, senón outra como: -Non hai mesmo. Evidentemente, estamos xa fóra do ámbito da afirmación, pero o carácter confirmativo permanece.

¹⁶ Fáltanos unha confirmación deste signo en ámbitos alleos ó noso círculo familiar. De tódolos xeitos, aínda tratándose dun mero uso ideolectal, ó que asistimos non é máis ca a un normal fenómeno de gramaticalización:

Acabouse 'Non se fale máis' --> Acabouse 'Exacto' (Cfr. co caso de *Entón*).

¹⁷ É moi frecuente que o elemento de confirmación *Pois* apareza redundantemente con outras formas, xa de seu confirmativas, cumprindo unha función puramente enfática (no cadro pomos unicamente as que recolleemos directamente da fala viva, pero é perfectamente posible antecedendo a outros procedementos confirmativos de certeza).

¹⁸ Estes dous últimos exemplos foron recollidos de Álvarez/Monteagudo/ Regueira (1986:465). Lémbrese que, como xa se dixo na nota 3, se trata dunha forma de confirmación que pode actuar tanto na afirmación como na negación:

-¿Non fuches alá?, a) Xaora que non, b) Non, xaora.

aqueloutras que non a engaden necesariamente (*Pois + Rep. verbal ou adverbial*¹⁹ *Pois + Sintagma*):

Exemplos das primeiras:

1. -Había que facer aquilo, -Abofé que había.
2. -Un dos máis graves atrasos da Universidade é hoxe o da imposibilidade de manexo directo das bibliotecas de facultade, -Abofé que si.
3. -¿Pero aínda non fixeches o que che mandou?, -Fixen, abofé, pero agora estou tomando un repouso.
4. -Tiñan costumes que abofellas abraiabán a calquera²⁰.

Exemplos das segundas:

1. -Tes que pintar iso, -Pois teño.
2. -Leite hai bastante aí, -Pois hai, pero non sei se chegará.
3. -Pero iso tédelo que facer polo día, -Pois polo día, é o que che estaba a dicir.
4. -Pero había que lle dicir que fose polo monte, -Pois polo monte, así foi como lle dixen.

Polo que se refire ó trazo que chamamos [De contradicción], este permítenos caracterizar expresións como *Pois si*₂ *Pois + Rep. verbal ou adverbial*₂ *Si Tal, Repetición verbal + Tal*.

1. -Esa non pode se-la banda de Xinzo, -Pois si.
2. -¿Ti non es galego, non non?, -Pois son.
3. -Os alumnos desta clase non entregaron os traballos, -Si tal²¹.
4. -Non fuches aló, -Fun tal.
5. -Aínda non fixeche-lo exame, -Xa tal.

2.2. Procedementos que non necesariamente expresan unha confirmación ou unha contradicción.

Pasando xa ó que atopamos no interior do membro non marcado da 1ª OPOSICION que realizabamos, isto é, ás formas que non necesariamente expresan unha confirmación ou unha contradicción

¹⁹ Aínda que saíamos do campo semántico da afirmación, obsérvase que diante dunha pregunta negativa, -¿Non son de ouro?, a única resposta deste tipo, se se quere mante-lo valor confirmativo, é: -Pois non. A resposta neste caso de: -Pois son, implica uns valores distintos. De aí que considerémo-la existencia de catro signos distintos:

(Confirmativos): *Pois + Rep. verbal ou adverbial*₁ (na afirmación) / *Pois + non*₁ (na negación).

(De contradicción): *Pois + Rep. verbal ou adverbial*₂ (na afirmación) / *Pois non*₂ (na negación).

²⁰ Os exemplos na negación son paralelos:

1. -¿Fuches aló?, -Non, abofé.
2. -Iso non pode ser certo, -Abofé que non.

²¹ Este exemplo está tirado directamente de: Fernández/Monteagudo/Navaza/Noia (1985: 244). Nesta mesma obra descríbese a existencia do sintagma *Non tal* para a contradicción negativa: -¿Ti eras un dos que andaba con ese Xesús?, -Non tal.

respecto do interlocutor, podemos establecer máis relacións opoitivas:

10ª OPOSICION: +Enfatización / -Enfatización.

Nesta décima oposición agrupamos un bo número procedementos de afirmación (*Dobre Rep. verbal ou adverbial, Rep. verbal en infinitivo + Rep. verbal, Entón + non + Rep. verbal ou adverbial, etc.*) fronte á expresión non marcada: *Rep. verbal ou adverbial*.

Cando utilizamos algunha das formas marcadas (as primeiras do párrafo anterior) incluímos unha insistencia sobre a afirmación que realizamos.

11ª OPOSICION: +Evidencia / -Evidencia.

Dentro das formas de enfatización, caracterizamos aquelas expresións que presentan o afirmado como algo evidente (*¡Entón!, ¡E logo!*²²), e aquelas outras que non necesariamente o fan.

Verbo das que posúen o risco de [+Evidencia] podemos ofrece-los seguintes exemplos:

1. -¿El son de ouro?, -¡Entón!
2. -¿El son de ouro?, -¡Entón non son!
3. -¿El eras xa daquela cazador?, -¡Home entón!
4. -¿E teno xa? (o cheque para cobrar), -(falante 1): ¡Entón non ten!, -(falante 2): Se lle deron o cheque ten (os cartos), -(falante 1): ¡Entón!, e a matrícula de balde.
5. -Xa está aquí Estela, -Xa, entón non xa.
6. -¿Vas ir ó cinema?, -¡E logo!, despois do traballo.
7. -¿El pódese dicir desa maneira?, -¡E logo!

12ª OPOSICION: +Implicación de contrariedade / -Implicación de contrariedade.

Atopámonos xa dentro das formas de enfatización de [-Evidencia], e nela distinguimos aquelas expresións que sinalan unha implicación de contrariedade (*Rep. verbal en infinitivo + Rep. verbal, Inda + Rep. verbal*), e aquelas outras que non necesariamente a sinalan. Podíamos dicir que estas formas "xeran" oracións adversativas ou concesivas, en canto que implican sempre un termo, que se converte no

²² Como se observará, operou nestas formas un proceso de gramaticalización polo que unhas secuencias lingüísticas que expresaban algo distinto da pura afirmación pasaron a se converter en formas afirmativas. Cómpre lembrar, nembargantes, que ó carón dos usos gramaticalizados poden existir outros que conservan o significado que podemos supor como orixinario. En síntese:

¿Entón? (interrogativo), posúe unha dobre acepción que cabe comprobar nos seguintes exemplos: a) -Isto non me serve de nada, -¿Entón (para que o fixeches)?; b) -Non sabía que iso fose tan grande, -¿Entón (como ía ser)? . Pois ben, podemos supor que desta última acepción, cun menor carácter interrogativo e máis próxima ó sentido afirmativo, se orixinou por un proceso de gramaticalización a forma afirmativa *¡Entón!*. Trátase, sincronicamente, de dous signos distintos, e ámbolos dous funcionan hoxe.

seu polo oposto, co que se establece unha relación semántica de contraposición ou contrariedade. Trátase, en definitiva, dun tipo de formas afirmativas que sempre van acompañadas (implícita ou explicitamente) dunha conxunción adversativa ou concesiva. Ex.

1. -¿El hai pan?, -Haber, hai, pero non sei se chegará.
2. -Pintar, logo se pinta, o caso é a pintura que se lle bota.
3. -¿El non che gusta a literatura?, -Gustar, gusta, pero dánseme mellor as matemáticas.
4. -¿Ti non querías beber unha cervexa?, -Querer, quería, pero non teño cartos.
5. -¿Durmiches ben?, -Inda durmín (a pesar de todo).
6. -¿El hai pan?, -Inda hai.
7. -¿El é moito o que queda?, -¡Home!, moito, moito, non, pero inda é.
8. -¿Deixáronche ir?, -Non, eles inda deixaron, o caso é que eu non me atopei ben.

O membro neutro desta derradeira oposición está constituído polos procedementos: *Dobre Rep. verbal ou adverbial*, *Rep. verbal ou adverbial + Sintagma + Rep. verbal ou adverbial*²³, *Rep. verbal ou adverbial + Si*. Ex.

1. -Séntese un extraño ó estar alá, -Sente, sente.
2. -Esta porcelana de auga é para ti, -É, é²⁴.
3. -¿Inda están aquí?, -Inda, inda.
4. -O tarro vale pouco, -Vale pouco, vale.
5. -Coitadiño, el..., son de agulla, Anxo, -Non, eses rapaces son bos, son.
6. -Eu hoxe teño moitísima sede, -É o traballo, -É o traballo, é.
7. -¿Xa viñeron todos?, -Xa viñeron, xa.
8. -Ti non esprugue-las patacas..., -Esprugo, si.
9. -¿Xa arranxáche-lo pantalón?, -Xa, arranxei.

Aínda que se trate dun procedemento xeral á lingua e, no noso caso, poida aplicarse a outros mecanismos de afirmación, unha descrición lingüística completa non pode deixar de facer referencia a que na lingua oral é extraordinariamente frecuente que estas expresións afirmativas aparezan sometidas a un proceso de focalización, proceso polo que se engade a estas secuencias o matiz significativo da enfatización *total*. En particular, podemos referirnos ó caso da *Dobre Repetición verbal ou adverbial*; vexamos primeiro uns exemplos e pasemos logo ó comentario:

²³ Aínda que prefiramos pólos como dous mecanismos de afirmación distintos (e non, por exemplo, *Rep. verbal ou adverbial + (Sintagma) + Rep. verbal ou adverbial*), cómpre dicir que semanticamente coinciden en todo. Que posúen o mesmo significado percíbese perfectamente cando, por non haber sintagma para repetir, hai coincidencia expresiva:

1. -¿El durmiches ben?, -Durmín ben, durmín, ou, -Durmín, durmín.
2. -¿El durmiches?, -Durmín, durmín.

²⁴ Repárese en que na lingua oral é moi frecuente a engádegas dun i antihiático: [-ε i ε].

1. -Alá non se sente un extraño, -Sente sente.
2. -Pero tío Alexandre non come pescada, -Come come.
3. -¿Botácheslle sal ás patacas?, -Botei botei, botei.
4. -¿Leite hai?, -Hai hai, si.
5. -Agora ela non está na casa, -Está está.
6. -Hoxe non había ninguén na estrada, -Había había.
7. -¿Inda están aquí?, -Inda inda.

a) Coa supresión das vírgulas o que se pretende é representar que a *Dobre Repetición verbal ou adverbial* é, nestes casos, expresada entoativamente mediante un só grupo tonal. No interior do mesmo poderá haber, iso si, un ou máis pés tonais ou diferencias melódicas menores (a máis importante das cales coincidirá normalmente co final da primeira palabra repetida). En xeral, poderemos distinguir un núcleo tónico secundario, localizado na sílaba acentuada do primeiro elemento léxico do grupo tonal, e mais un núcleo tónico principal, este obrigatorio, que se sitúa na sílaba acentuada do último elemento léxico²⁵.

Coidamos que se trata esta dunha importante aclaración, xa que, como dicimos máis arriba, se a *Dobre repetición* se realiza nun só grupo tonal engádese ó procedemento a significación de totalidade na enfatización. O que queremos dicir é que diante dunha pregunta como: -¿El hai pan?, non é o mesmo responder: -Hai, hai, ca: -Hai hai.

b) Ese matiz significativo da totalidade na enfatización do recurso afirmativo explica ben a razón de que adoite aparecer como resposta a cláusulas interrogativas con claro carácter negativo.

2.3. A expresión de afirmación máis neutra

Visto todo o anterior, chegamos, ó cabo, ó que é o recurso expresivo menos marcado (e, xa que logo, máis habitual) do subsistema afirmativo en galego, quérese dicir, o que posúe os seguintes semas: [Afirmación, -Expresión dalgún tipo de confirmación ou contradición respecto do interlocutor, -Enfatización]; estamos a falar, ientón!, da mera *Rep. verbal ou adverbial*.

Vexamos unha serie de exemplos que nos poden amosa-la produtividade deste recurso:

a) En declarativas:

1. -Miguel, ¿Veu o televisor?, -Veu.
2. -¿Cheira ben?, -Cheira.

²⁵ A ferramenta descritiva está tirada de Halliday, M.A.K. (a través de Jiménez Juliá, T., *Aproximación al estudio de las funciones informativas*, Ágora, Málaga, 1986, 53-56).

3. -¿Gústache como lava (a lavadora)?, -Gusta.
4. -Non sabes onde é a casa de miña avoa, -Sci.
5. -¿Miguel non foi nada alí polo taller?, -Foi.
6. -Tiñas que ir aló, -Tiña.
7. -Logo o fixeches, -Logo.
8. -Só hai tres, -Só.

a.1) Formando parte, xunto a outros elementos, dunha secuencia lingüística maior:

1. -O pelo ensortellado vale pouco, agora a memoria vale.
2. -Iso non se pode facer, agora o outro pode.
3. -¿E teno xa? (o cheque para cobrar), -(falante 1): ¡Entón non o ten, -(falante 2): Se lle deron o cheque ten.

a.1.1) De opinión:

1. -¿Era sábado?, -Seica era.
2. -¿Está todo?, -Paréceme que está.

b) En interrogativas:

1. -Miguel, veu o libro, -¿Veu?
2. -¿Chamaches por teu pai?, ¿chamaches?
3. -¿Miguel levantouse?, ¿levantou?, -Levantou.
4. -¿El fai falta luz?, ¿fai?, ¿fai falta luz?
5. -¿Xa está todo pronto?, ¿xa?

b.1) Con carácter disxuntivo:

1. -Ti non es capaz de adormecela (a nena), ¿ou es?
2. -¿Ti agora xa non podas?, ¿ou podas?
3. -¿Ti non votaches por el?, ¿ou votaches?
4. -Agora non se pode facer iso, ¿ou pode?

Malia a todo, pódese da-lo caso de que, diante dunha demanda de resposta lingüística por parte do noso interlocutor, no sexa posible utiliza-la *Rep. verbal ou adverbial* como recurso afirmativo, e caiba empregar *Sí*:

a) Porque non hai verbo ou adverbio para repetir:

- Cólleme unha mazá do acifate, -¿Esta?, -Si.

b) Pola focalización establecida polo demandante sobre un elemento da cláusula que non é verbo nin adverbio.

- ¿Cantos queres?, ¿tres?, -Si.
-¿Que eran os xerelos?, ¿sados?, -Si.

En realidade, o primeiro caso non é máis ca unha variante do segundo, na que o verbo aparece sobreentendido (-¿Cal queres?, ¿esta?).

A utilización da resposta *Si* (sen outro apoio ningún), como feito de norma, prodúcese, como vemos, en contextos lingüísticos moi concretos.

Para rematarmos, apuntaremos dúas últimas cuestións relativas ó procedemento da *Rep. verbal ou adverbial*.

a) A afirmación realízase repetindo o verbo que na cláusula interrogativa funciona como principal. Cando a ese verbo o precede un adverbio do tipo *xa, aínda, sempre, logo, só, tamén, todo* (e máis algún), son estes os que se repiten.

Repárese no feito de que para que se produza a afirmación repetindo o adverbio, cómpre que o adverbio da secuencia interrogativa se atope tematizado, ou, como dicimos, polo menos antes có verbo principal. Dubidamos, deste xeito, da corrección lingüística sentida polo falante (outra cousa é a fala ocasional) dalgunhas respostas que Álvarez/Monteagudo/Regueira (1986: 464) dan como válidas:

-¿E viviu sempre nesta aldea?, -Sempre.

-¿Dóeche moito?, -Moito.

Evidentemente, estas respostas poden considerarse perfectamente correctas cando o falante quere expresa-lo feito de que sempre viviu na aldea que se sinala, ou de que é moita a dor que sente (para o que, polo demais, mesmo non sería necesario que o adverbio aparecese na pregunta); pero, se o que se quere expresar é a pura afirmación, o que cómpre, no caso das preguntas que se propoñen, é repeti-lo verbo (-Viviu, -Doe); a *Rep.adverbial* só sería posible diante das preguntas: -¿E sempre viviu nesta aldea?, -¿Moito che doe?. Así, pois, as respostas que se apuntan máis arriba, ou ben son incorrectas, ou ben expresan algo distinto da pura afirmación.

b) Se lle botamos unha ollada ós exemplos que se citan, advertiremos como nas diversas acepcións que este recurso afirmativo semella adquirir nos contextos concretos sería posible a súa substitución por outros distintos tipos de expresións afirmativas, máis marcadas.

Atopámonos, efectivamente, diante da forma de afirmación máis neutra^{26,27}

²⁶ As únicas restricións para que unha modalidade repetitiva poida funcionar coma outra non repetitiva máis marcada son de índole sintagmática (pola propia natureza daquela), e nunca paradigmática:

1. -¿Asínasme aquí?, -Pois si, ou -Asino.

2. -Quería a esqueira, -Pois si. (Se aquí non é posible a *Rep. verbal* é unicamente polo contexto anterior, e non debido a nada que cuestione o carácter neutro do prodemento).

3. A xeito de conclusión

Saber afirmar é, sen dúbida, unha das primeiras cuestións que aprendemos cando nos aproximamos ó coñecemento gramatical dunha lingua. A gran frecuencia con que nunha conversa botamos man do mecanismo da afirmación permítenos asegurar que nos atopamos diante dun aspecto central da gramática da lingua, e, xa que logo, verbo do que habemos ser especialmente coidadosos.

Se diante dunha pregunta como: -¿El déixanche saír de noite?, algún de nós quixese responder afirmativamente e utilizase a expresión: -Sí (a secas), se cadra non estaría a atentar contra o sistema gramatical do galego, pero si contra a súa "norma" (Cosériu). Empregar

Relacionado con isto, pode resultar interesante obsevalo que acontece no membro da confirmación de certeza, onde para os casos en que non é posible retoma-lo verbo, a lingua habilitou outros procedementos de repetición: o repetir todo o sintagma focalizado.

²⁷ Comparando a situación do galego e maila do español no relativo a este punto podemos concluí-lo seguinte:

Mentres que en galego o procedemento da *Rep. verbal ou adverbial* se mecanizou de tal maneira que adquiriu carácter gramatical, en castelán non podemos dicir que tal repetición constituía un procedemento gramaticalizado. Coido, efectivamente, que a isto nos guía unha análise nas súas dúas caras do signo lingüístico descrito:

Dende o punto de vista do significante, que o recurso se gramaticalizou na nosa lingua demóstrao a perda na *Rep. verbal*, e diante dunha pregunta na que o verbo principal aparece acompañado de pronomes átonos, dos elementos pronominais que necesariamente terían que acompañalo verbo para que a predicación se poidese considerar ben formada:

-¿El pódese ir alá?, -Pode.

Dende o punto de vista do contido, percibimos que o significado propio da expresión repetida se evaie ou pasa a un segundo plano para ser primariamente unha expresión de afirmación. Isto, perfectamente claro nos exemplos de perda de pronomes átonos, considerámolo válido para tódolos casos. Polo contrario, cando en español se utiliza unha expresión de repetición esta conserva o significado que lle é propio e só secundariamente, porque aparece nunha situación lingüística na que tal interpretación é posible, pode adquirir un carácter afirmativo. Quérese dicir, mentres a *Rep. verbal (ou adverbial)* en galego expresa a pura afirmación, non ocorre o mesmo no castelán, lingua que utiliza para o mesmo a expresión *Si* e na que, cando se emprega a repetición do verbo ou adverbio, ou de toda a cláusula, propiamente o que se di é o que os tales signos lingüísticos expresan (recurso este, por outra banda, tamén posible no galego), o que soe provocar un certo ton de sentenciosidade.

Poderíamos sintetiza-la comparanza entre ámbalas linguas cos seguintes exemplos:

(Galego):

-¿Déixasme cinco pesos?, 1) -Deixo (Forma gramaticalizada), 2) -Déixocho, ou, -Déixoche cinco pesos (Expresións non gramaticalizadas).

(Español):

-¿Me dejas cinco duros?, 1) -*Dejo, 2) -Te los dejo, ou, -Te dejo cinco duros.

Si nestes casos, e facelo amais do xeito abusivo con que adoito se comproba, el é, verdadeiramente, ser infiel ó recurso expresivo máis habitualmente utilizado polos nosos galegofalantes máis auténticos. O recurso do que falamos, o máis importante, non é en galego unha forma expresiva particular, senón todo un mecanismo: o da repetición (con múltiples modalidades).

Diante dun contexto como o citado, serían posibles:

1. -Deixan.
2. -Deixan, deixan (que pode expresarse nun só grupo tonal e adquirir un matiz significativo distinto: -Deixan deixan); ou -Déixanme saír, deixan; ou -Deixan, si.
3. -Deixar, deixan.
4. -Inda deixan.
5. -¡Entón non deixan!
6. -Pois deixan.
7. -Deixan mesmo.

A AFIRMACIÓN

+ Expresión dalgún tipo de confirmación
ou contradicción respecto do interlocutor

- Expresión dalgún tipo de confirmación
ou contradicción respecto do interlocutor

De confirmación

De contradicción

De entendemento
+ Coñec. - Coñec.

De acordo
+ Sorpresa

De certeza
+ Sorpresa - Sorpresa

Eu ben así

Si

Xa

Pois aí,
pois ben,
pois así ben
(*Vale)

E mais aí

Pois aí,
Pois + rep. v. ou adv.,
(Si caí)
(imp. v. + tal)

+ Acordo - Acordo

Tuón + pr. 3.ª. C.I.T.
+ o + digo

+ Exactitude

Rep. v. ou adv. +
meano

Isa mesmo
Ambouse -
Pois meillouse
Isa - Pois Iso

+ Enfaticación

+ Evidencia - Evidencia

¡tón! /
¡tón! + rep. v. ou adv. /
(¡E logo!)

+ Implic. - Implic.
de
de
contrar. -
de
contrar.

Rep. v. en infinitivo
+ rep. v.
Inda + rep. v.

Debe rep. v. ou adv.
Rep. v. ou adv. +
sintagma + rep. v.
ou adv.
Rep. v. ou adv. + si

Rep. v. ou adv.
Si (en determinadas
contextos)

Evidencia - Evidencia

Claro - Pois claro
(Zacra)
(*Por suposto)

+ Enfaticación - Enfaticación

(Ahoré - Ahoréllas)
(De certo)

Pois + rep. v. ou adv.,
Pois + sintagma
(*Nefi é)